

BIRGER ISACSON:

Jordbrukspolitisk helomvändning

Socialdemokraterna har tvingats omvärdera betydelsen av det svenska jordbruket, skriver lantmästare Birger Isacson. Då den socialistiska majoriteten i riksdagen 1967 genomdrev den 80-procentiga självförsörjningsgraden i fråga om livsmedel innebar det att många jordbruk skulle rationaliseras bort. Oppositionen från de borgerliga partierna var stor, men socialdemokraterna litade på att de då låga världsmarknadspriserna och stora överskottslagren skulle hålla i sig. Situationen är den rakt motsatta i dag. Författaren är optimistisk och framhåller att svenskt jordbruk i dag är en progressiv näring med goda utvecklingsmöjligheter.

FN:s livsmedelskonferens i Rom under förvintern har fäst uppmärksamheten på den globala livsmedelsförsörjningen, men har inte löst den. Framtiden ter sig från dessa synpunkter oviss, nästan skrämmande. I många tidningsartiklar under senare tid har man sett frågan ställd så här: Hur många människor går mot en säker svältöd?

När vår jordbruksminister Svante Lundkvist för någon tid sedan i Svenska Dagbladet blev intervjuad om livsmedelssituationen och vår svenska jordbrukspolitik sa han, att det inte är en ändrad jordbrukspolitik vi skall föra utan en anpassning till en ny situation. En i hög grad försiktig formulering för att dölja ett omtänkande under den obarmhärtiga yttre verkligheten. Det som under senare tid har hänt på livsmedelsidan håller verkligen på att vända upp och ner på begrepp som ansågs vedertagna och säkra i mitten på 60-talet. Då dominerade diskussionen kring världens överskott av livsmedel. Detta kom i hög grad att prägla utformningen av den jordbrukspolitik som fastställdes av 1967 års riksdag.

Ibland kan det vara skönt, ja, barmhärtigt att glömma. Men ändå kan man inte låta bli att erinra om den debatt som fördes i mitten av 60-talet kring jordbrukspolitiken. Rösterna var många. Argumenten verkade övertygande. Det fanns oanade mängder av livsmedel att köpa på världsmarknaden till låga priser. Varför skulle vi då ha en stor svensk jordbruksproduktion? Nej, som situationen då

avtecknade sig framstod det för många som ett allt överskuggande problem att minska ner det svenska jordbruket och att överföra resurser i form av arbetskraft och kapital till andra sektorer i samhället.

Minska ner produktionen! Från jordbrukets sida fördes en bitter och hård kamp för att förhindra en stark krympning av det svenska jordbruket. Det var under denna tid som ekonomer av facket försökte för politiker och det svenska folket bevisa hur ekonomiskt olyckligt det var med ett för stort svenskt jordbruk.

Debattinlägg

Särskilt märkbara var Assar Lindbecks och Odd Gulbrandsens inlägg i den här debatten. I en skrift med titeln Jordbruksnäringsens ekonomi gör de en rad räkneexempel över det svenska lantbrukets betydelse för landet. Det skulle gå för långt att här referera vad man framhåller som en väsentlig uppgift i den framtida jordbrukspolitikerna. Man pekar bl a på möjliga överflyttningvinster på ca 4,5 miljarder kronor per år om det får ske en tillräckligt stor överflyttning av resurser från jordbruket till andra näringar och en stark krympning av den svenska jordbruksproduktionen. De hävdade också att en realprissänkning av storleksordningen 1,5 proc per år skulle få en stimulerande inverkan på strukturrationaliseringen och effektiviteten i jordbruket, och de framhöll att världsmarknadsutvecklingen var sådan att man inte kunde befara att

några nämnvärda prisförändringar skulle ske under överskådlig tid.

I en annan av dessa ekonomer producerad skrift med titeln Jordbrukspolitikens mål och medel står bl a följande: "Ju snabbare vi krymper jordbrukssektorn, desto större blir nationalinkomsten i Sverige och desto mer resurser får vi för att hjälpa u-länderna med deras ekonomiska utveckling och livsmedelsförsörjning."

Den 14 mars 1966, innan jordbruksutredningen hade framlagt sitt förslag, gjorde regeringen ett utspel där man skisserade framtiden. En starkt minskad jordbruksproduktion var målsättningen för att bringa ner livsmedelskostnaderna för de svenska konsumenterna. Men även mindre framträdande politiker och ekonomer blandade sig i debatten. I Svensk Tidskrift nr 4/1966 skriver Gunnar Byttnar att "jordbruksutredningen gått mycket för långt då det gäller att värna om jordbrukarnas ekonomiska särintressen". Och han fortsätter: "Redan en nedskärning av jordbruksproduktionen från nuvarande nivå med 25 proc skulle medföra stora samhällsekonomiska vinster." Han talar här om vårt alltför "uppsvullna jordbruk, där en överföring av 50 000 personer till nyttigare sysselsättning" skulle vara det svenska näringslivet till stort gagn. Och han kan nästan garantera att vi "inte behöver befara några svårigheter att i framtiden furnera oss billigt på världsmarknaden".

I samma nummer av tidskriften får jag också komma till tals. Jag vågar där hävda att framtiden är ovisst om möjlig-

heterna att långsiktigt klara situationen. Och jag vågar påstå att det är ett konsumentintresse att se till att det svenska jordbruket får utvecklas så att vi kan förse de svenska konsumenterna med livsmedel också i framtiden.

Men just då såg världsmarknaden verkligen lockande ut. 1966 kunde man importera socker för 30 öre per kg. Vi hade ett gränsskydd som låg på ungefär 60 procent för samtliga jordbruksprodukter. Det är naturligt att konsumenterna vill ha billiga livsmedel. Billiga livsmedel är alltid en politisk godbit. Naturligtvis måste frestelserna vara stora för en regering att på detta sätt försöka förbilliga hushållskostnaderna för varje svensk familj. Den frestelsen kunde heller inte den socialdemokratiska regeringen stå emot. Att de borgerliga partierna vid denna tid så starkt hävdade att man trots världsmarknadens låga priser inte skulle banta ner det svenska jordbruket för långt betecknades av många som en oförsvarligt konservativ inställning.

Den som kämpar för en yrkesgrupp och en näring gör andra värderingar än den som skall köpa denna närings produkter. Därav förklaringen till att man inom jordbruket hade så svårt att acceptera — ja vägrade att acceptera — de nya tankegångarna. Man var också här helt klar över att det inte går att begära rationalisering under prispress. Klart stod också att befolkningsökningen i världen gick mycket snabbt.

Professor Georg Borgström hade blandat sig i debatten och pekade på vad som

globalt höll på att ske. Men inte många trodde honom för åtta år sedan. Inom jordbruket var vi också medvetna om produktionsökningens begränsning. Det talades hänfört om "den gröna revolutionen", men alla som sysslat med jordbruket vet vilka problem som följer i den tekniska revolutionens spår. Det var därför inte förmätet att ha en mycket restriktiv inställning till den överoptimism som fanns beträffande världsmarknadens framtidsmöjligheter.

Jordbruket hade under lång tid genomfört en stark rationalisering. Resursöverföringen hade under hela 50- och 60-talet varit mycket påtaglig. Vad mer kunde man begära? Skulle utvecklingen fortsätta på ett rimligt sätt krävdes det ekonomiskt i jordbruket. Prispress är en omöjlighet. En utmaning som tedde sig helt negativ.

Riksdagsbeslutet

1967 stod riksdagen inför beslut i jordbruksfrågan. Och riksdagen beslöt en krympning av den svenska jordbruksproduktionen. "80 procent självförsörjningsgrad" blev något av en helig målsättning. Regeringen kunde inte tänka sig ge avkall på denna målsättning. Samtidigt gjordes en prognos av åkermarken i vårt land. Den visade att vi under en 10—20-årsperiod skulle ta bort 20—30 procent av åkermarken. Överproduktionen inom jordbruket skulle man få bukt med genom sjunkande realpriser. Beslutet innebar att det smög sig in en betydande pessimism bland jordbrukarna. Vad var att göra?

Jordbruksavtalet 1967 och dito 1969 gav heller inga framtidsförhoppningar.

Men när det var dags för ett nytt jordbruksavtal 1971, kunde LRF:s förhandlare påvisa att om det inte nu blev en realprisförbättring på mjölk skulle det inte finnas mjölk i tillräcklig mängd i Sverige. Det var fakta som regeringen böjde sig för. 1971 års jordbruksavtal kännetecknades därför av betydande realprisförbättringar på mjölk och i övrigt en konstruktion av jordbruksavtalet som fick bönderna att känna något av framtidstro igen.

1971 och 1972 blev goda skördeår. Betydande kvantiteter kunde säljas på export, men fortfarande var priserna på världsmarknaden låga. 1972 års skörd blev den hittills största i modern tid. Betydande kvantiteter såldes till priser som låg ungefär på halva den nivå som den svenska jordbrukaren var garanterad enligt jordbruksavtalet. När dessa affärer var uppgjorda stod det klart att Sovjet hade varit i Kanada och USA och köpt mycket stora kvantiteter spannmål; omkring 20 milj ton. När detta blev känt, hände något på världsmarknaden, som har satt märkbara spår. Prisutvecklingen sedan dess har på intet sätt överensstämmt med 1960-talets prognoser. Priserna på spannmål har sedan hösten 1972 mer än fördubblats på världsmarknaden.

Lagren minskar starkt

Vad har då hänt? De "enorma spannmålslager" man talade så mycket om under 60-talet håller på att smälta samman.

Vad som skett kan beskrivas med några siffror. 1970 fanns det totala spannmålsreserver på ungefär 217 milj ton. Dessa beräknas för närvarande vara nere i 89 milj ton. Världens totala spannmålsreserv har uttryckt i konsumtionsdagar sjunkit från 69 dagar 1970 till 27 dagar 1974.

Skördarna i världen varierar starkt på grund av klimatisk nyckfullhet och så kommer det nog alltid att förbli. "Den gröna revolutionen" har till stor del kommit av sig.

Även när det gäller animaliska livsmedel som kött, fläsk och mejeriprodukter har det skett en påtaglig förändring av världsmarknadspriserna. Samtidigt har utvecklingen i industriländerna gått mot en ökad konsumtion av animaliska livsmedel. FAO:s senaste prognos räknar med att konsumtionen av fläsk kommer att stiga med 3 proc per år under en 10-årsperiod. Vi kan alltså konstatera att konsumtionsutveckling och en önskvärd produktionsutveckling på intet sätt följs åt.

Inte heller prognosen om nedläggning av åkerjord har besannats. Bönderna har envist strävat emot och nedläggningen har upphört. Vi har nu 3 milj hektar åkerjord i Sverige. Det är två promille av världens samlade åkerjord. Vi är också drygt två promille av världens nuvarande befolkning. Men världsbefolkningen ökar med 70 milj personer per år eller nära 2 proc.

Det svenska jordbruket har utvecklats mycket kraftigt under 50- och 60-talet. Avkastningen per hektar har ökat med i

genomsnitt 1 200—1 400 kg under denna tid. Detta har möjliggjorts genom bättre redskap och teknik, nya sorter, mera gödningsämnen m m. De svenska jordbrukarnas höga tekniska kunnande har gett resultat. Men vi har blivit i hög grad beroende av importerade produktionsmedel: energi, lantbruksmaskiner, gödningsämnen. Får vi inte fram dessa produktionsmedel i tillräcklig omfattning, kan det skapa mycket stora problem framöver.

I dag talar ingen om "den 80-procentiga självförsörjningsgraden". I stället låter det ungefär så här: Öka produktionen, utnyttja produktionsresurserna! 1966 beslöt riksdagen att krympa den svenska sockerbetsodlingen så att vi skulle bli självförsörjande till endast 60 proc. I dag ropar många på att vi skall öka kraftigt och bli självförsörjande. Medan sockret kostade 30 öre 1966, har det i höst varit uppe i över 7 kr per kg i importhamnarna.

Ingen behöver längre tveka om det riktiga i att vi försöker bli självförsörjande med livsmedel. Dagens situation är helt förändrad i jämförelse med 1966. Kalla

det "anpassning" eller vad man vill, men nog måste jordbrukspolitiken även i riksdagsprotokollet få en annan utformning än den fick 1967.

Naturresurserna omvärderas

Råvarupriserna stiger över hela världen och alla kalkyler räknas om. Detta medför en rad nya problem. På skogssidan har det skett en liknande utveckling som beträffande jordbruket. Det framstår som mer och mer klart att de förnyelsebara naturresurserna är mänsklighetens värdefullaste tillgångar.

Framtidsproblemen är inte hur vi skall minska åkerjorden. Morgondagens diskussion måste tvärtom röra sig kring frågan hur vi skall kunna på bästa sätt utnyttja den åkermark och den produktiva skogsmark som står till vårt förfogande. Vi är i det fallet bättre rustade än många länder i världen. Detta förpliktar. Det är väl inte förmätet att säga, att svenskt jordbruk i dag räknar sig som en progressiv näring med betydande utvecklingsmöjligheter. Avvecklingens tid torde för alltid vara förbi.